

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы Өртөө 2 көп.

СЭКП ТӨД КОМИТЕДИНДЕ

«Липецк областын партианың Добринск райкомунуң ажыл-иш дугайында» айтырыгын СЭКП Төд Комитеди көргөн. СЭКП-ниң XXIII съездинин шийтирилген күөсетиниң, партианың Добринск райкому көдөгө партианың политика-ын херек кырынга боттандырыныч районун коммунисти-рин, бүгү ажылчы чоннарын мөөнээр талазы-биле дыка ууз ажылды чорудуп, көдө ажыл-агыйның хөгжүдүлгенин кол айтырыгларын шийтирилээринче, көдө ажыл-ишчилерин чаагай байдалын болгаш культураны улам ыңай экижиде-ринче районун партиа организациязының күженишкенин утландырып турар деп, бо айтырыг талазы-биле доктаал-да демедеген турар.

Колхозтарын болгаш совхозтарын партиа эте организа-цияларын илдепкейни бейдилериниң хемчеглерин райком ап турар. Оларын хей нуруузуна партианын тургускаан, хейтерин партиа организациязының болгаш партиа бүктө-териниң саны өскөн, партиа күштерин тараштыр тургузары экижөөн. Колхозтарын болгаш совхозтарын удурут кал-дары-биле ажылче, көдө ажыл-агый бүдүрүлгенин техно-логтар болгаш организациязы болуп специалисттерин рол-он бейдилеринче районун партиа организациязы улам ууз кичээгенин салып турар апарган.

Партианың болгаш күрүнениң бүгү талазын дууламчызын-га даянып алган, колхозчулар, совхозтар ажылдакчылары районун партиа организациязының удуруталазы-биле көдө ажыл-агый продуктуларын бүдүрүп болгаш белектээрин ө-вүдүлгенин көскү түнөөлери чедип алган. Районун көдө ажыл-агыйның ийити продукциязының чылда ортумак хем-чээди сөөгү үш чыла дуругуна мурунчагы чы чылдыгына деңгээрге 21 хуу өскөн. Тарааны, чир свеклазын, этти, сүттү, чуургаларын бүдүрүп өскөн. Тараа культура-ларын дүжүдү белип турар. Баштайгы медалар сүзүгээр алырга, 1968 чылда 15 гектардан-на 21 центнер болуп, ыңчаар-га 1964 чылда 15 центнер болган. Хову болгаш мал ажылы-нын кол продуктуларын күрүнече садар талазы-биле беш чылдын баштайгы пий чылдың онзагалары ажык күөсет-тинген.

Ыңчалдак чаагай дүжүтүр черлерин болгаш агаар-бой-дустуң таарымчалыг байдалында турар Добринск районун колхозтары болгаш совхозтары чер болгаш мал ажылын улам ыңай хөгжүдүрүп, көдө ажыл-агый бүдүрүлгенин ажык-тын бейдилерин ууз кулавырларын болуп турарын док-таалда йтип турар. Партиа райкому райоңа ажыл-херектин байдалын сүзүгээр чөгүрү-биле үнөшпөй турар, ажыл-агый бүдүрүлгө, бүдүрүлгенин чүктөп бүдүрүлгө байдалы ханы анализтеп турар, чамдык колхозтарын болгаш сов-хозтарын хөгжүдүшкени-биле этежип турар.

Черин гектар бүдүрүп өтүп турган ажылгыр кылдыр ажылдагынын турарын хемчеглерин райоңа албайн тур-ар. Дыка хей ажыл-агыйларда чер ажылының культура-ын ам-даа чавыс, көдө ажыл-агый культура-ларын дүжүтүр болуп чоруп оожум өзүп турар. Черин мелиорастар талазы-биле ТК-ның май Пленумунун салган сорулгаларын шийти-лээрин чамдык ажыл-агыйларын удурутчуларын чамгыс та-лазын көрүп, мелиорацияны калык программага — чүгө сүтүгээр болгаш кадырларын өскө, харын хөрүнүнүң ууш-хү-жүтүрүн бейдилерин бүдүрүп бир ай хемчеглерин дүр деп чү-вени барымдалап көрбөй турар. Элең хей колхозтарда бол-гаш совхозтарда малдың болгаш күшүнүң продуктулу чавыс, уксаажылдыга ажылы четпес тургустунган, мал ажылында бөжүк чөм суур тургустунган. Көдө ажыл-агый техника-зын ажылдап турарында ууз четпестер бар.

Партия райкому, көдө ажыл-агыйның бүдүрүлгө эргеледи колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгө бүдүрүлгө фондлары, капи-тал салымшыкылар болгаш күш-ажылын кулавырлар дөштө-түг кылдыр ажылдагынын турарын чедип албаан. Оң ула-мында чамдык ажыл-агыйларын экономика-ны көргүзүлгө чавыс болуп үргүчүлүшкөн.

Колхоз демократиязын үрөп, колхозчуларын ийити хура-ларын ролун куулаадып турарын фактылары райоңа бар болуп, артыл кежигүнери бүдүрүлгөни планнары, аян-ды-буру фондларын тургузары, орулгаларын хуваары, кол-хозка кежигүнөр хулаан алыры мышка ыдыг чүгүлэ айты-рыгларын шийтирилээринче чамдыкта киришпей турар.

Көдө ажыл-агыйның хөгжүдүлгө айттынган четпестер бирги ээлчеге партиа райкому СЭКП-ниң XXIII съездинин негеделерин дүжүтүр болуп ажылы ам-даа эки чаарты тургузуп албааны-биле, удуруталазы чамдык эргижээр аргаларында ам-даа шуут адырып албааны-биле тайылбыр-латтырар.

Идеология ажылын чорударда чер-черин байдалдарын бол-гаш ажылчы чоннарын чүдү-бүр кезектерин негеделе-со-нуутуларын улагтанын четче барымдалавайн турар. Чамдык чурттакчылыг черлерде масса-политикти ажыл чет-пес тургустунган, көдө интеллекция — башкылар, өмчи-лер, көдө ажыл-агыйның тускай эртемнигери чонну кичи-зидеринче кошмак кирип турар.

Бо доктаалда демеделеттинген четпестери чаалазырын, районун экономика болгаш культура амдыралын удурут-рун экижидерин, массаларга организаци, идея-кижизияде-лиг ажылды үргүчүл сайыраңгайжыларын СЭКП-ниң Доб-ринск райкомунга даскаан.

Партианың XXIII съездинин шийтирилген, СЭКП ТК-ның март болгаш май Пленумдарының доктаалдарын чедип-киниң күөсүдериңче, бүгү колхоз, совхозтарга көдө ажыл-агый бүдүрүлгенин өздүлгөни улам белиг, доктаамал тем-пидерин болгаш ажылчы чоннарын мобилизастары рай-онунуң партиа организациязының кол сорулгалары болуп деп, доктаалда айткан. Партиа организациязы В. И. Ленинниң төрүтүнгөн хүндүн бээр 100 чыл болурун төлөпүтүткү-рү дөш көдө ажыл-агыйның ажыл-ишчилерин социалист-тиң чарыгын баштаар сорулгалыг.

Амгы үе-чаада көдө ажыл-агый продуктуларын бүдү-рүн көвүдериңин кол арзан — көдө ажыл-агыйны чыгы-лыш чок интенсификастары ол. Партиа райкому көдө ажыл-агый бүдүрүлгөни улам көдүрүн, күш-ажылдык бүдүрү-чүлүгүн улагтатарын болгаш продукциязы бот-үзөин ийи-гедери чедип алыр дөш, мелиорация, хамжыкыдыга, ком-плекстик механизастаажына үндөйлөтүнгөн, чер, мал ажылының культуразын бейдилерин калык программага боттандырыныч партиа организациязының, совет, көдө ажыл-агый органдарының, колхоз, совхозтарын удурутчу-ларын, көдө ажыл-агыйның тускай эртемнигери биле бү-гү ажыл-ишчилерин күженишкенин мөөнээр ужурут. Тараа бүдүрүп көвүдериңче онза кичээгенин салып. Малдың чөм суурун быжылаарын, оң уксаалын экижидерин болгаш продуктулу бейдилерин хемчеглерин алыр. Көдө ажыл-агый эртемниң болгаш мурнакты практика-нын ан чаа чединишкенин бүдүрүлгө негедер дуга-

йында доктаамал сагыш салыры эргежөк чүгүлэ. Эң эки ажыл-агыйларын дүжүлгөжүгө үндөйлөтүнгөн, бүдүрү-генин специализастарын, күш-ажылды эртем сүзүгээр органи-застарын шуудуру боттандырып, колхозчуларын, совхоз ажылчыларын мораль болгаш материал талазы-биле детки-ринин чүдү-бүр хемчеглерин билдирит ажылдаар. Бот-оруга-чарыгалыг болуп чүрүмү ажыл-агыйларга, бригадаларга, салбырларга болгаш фермаларга калбаа-биле негедеридир, кө-дө ажыл-агый бүдүрүлгөниң бүгү адыралының орулга-зын бейдир.

Ам, партиа хоорай биле көдөниң аразында боттутт ытгал-дарын ажып эртеринин эң чүгүлэ социал сорулгалын ший-тирлеп турар үеде көдө чонун амдыралының материалдыг, культура байдалдарын экижидерин, көдөни, оон аян-иш-чизин болгаш амдырал-турталазын үндөйлөп биле чаар-тып тургузарынын айтырыгларын районун партиа организа-циязын ажыл-чорудулазынга кол черин ээлеп турар ужурут. Күрүнениң капитал салымшыкынын улам шын ажылдаарының күөсү-биле база колхоз, совхозтарын хө-рөгизинин күөсү-биле чүрттала, культура-амдырал бол-гаш орук тууун калбаа-биле боттандырып эргежөк чүгүлэ деп, СЭКП ТК демеделгөн.

Болуунуң ажыл-чорудулазын хемчеглерин болгаш арга-ларын партиа райкомунуң үргүчү сайыраңгайжылары, пар-тиянын ийити демократиязын, удуруталазын коллективт болурунун принципин улам хөгжүдүрүн хандыраны эргежөк чүгүлэ. Хулаан алыр шийтирилген төлөвлөргө болгаш боттандырылган район комитетинин пленумдарының, бюро хурадаларының ролун бейдир, алаа райкомун бүгү кежи-гүненин илдепкейни киржирин чедип алыр эргежөк чү-гүлэ. Болуунуң ажылының түнөөлөри улам белиг негеделиг болгаш быжырычалыг үнөөлөрүн эргежөк чүгүлэниңче, партиа организациязынын ажылынга шүгүмчүлөдү, бот-шү-гүмчүлөдү улам калбартырычы райкомун кичээгенин ут-ландырган.

Район организациязынын ажыл-чорудулазын каттышты-рып база улап шийгешкан, райком ол организациязынын тежээр кулуп, солуң бербес, харын оларын ийитиализа-цияны көдүрөп, оларга даскаан ажыл уластуго дөш бурун хары-салганы олар чүктөткөн турарын чедип алыр ужурут. Пар-тиянын болгаш чаагай директиваларын күөсүдөдүлгө контролдарының болгаш хынаарынын байдалын чүткүдү-биле экижидер херек.

СЭКП райкомунуң хүлээлгези — кадрларын шийир, таарымчыл тургузар болгаш кичизидер дугайында хун бурунч сагышын салыры, партиа, совет, ажыл-агый, культура бол-гаш хей-ийити ажыл-чорудулазынын бүгү участкаларын бажына политика талазы-биле быжык, идея талазы-биле ту-руштут, мергежидир болгаш ат-алдарыг ажылдакчылар турарын чедип алыр болуп. Кадрларга бүдүрүлгөн болгаш оларын хүндүлөдүр белиг негеделе-биле холбоштырар. Эң не-белектелдир ажылчыларын, колхозчуларын, тускай эртемни-гери, ыңалыг практиктиг ажыл-херектерге боттары илде-риг келген амдыралын аразында удурут ажылдаар илде-пейлиг депшир. Партиа, совет болгаш ажыл-агый-ажылда-рынга, калык камгалазын, чирчидишкенин болгаш кул-туралын албай черлеринге херэженирин ийити-биле деп-шир, оларын политиктиг болгаш ажыл-херекти өздүлгө-нин дугайында сагышты салып. Колхозтарын болгаш совхоз-тарын салбырлар эргелекчилерин, бригадаларын, фер-малар эргелекчилерин шын составын экижидеринче рай-ком онза кичээгенин салып, ол кадрларын доктаамал тула-рыңа болгаш оларын ажыл-херекти мергежип бейдилерин-че хемчеглерин алыр. Трактористерин, комбайнерин, мал ажыл фермаларында механизаторларын, туудуруларын, электротарын болгаш өскө-дө профессионал ажылдакчы-ларын белектелерин улам дөшө организаастар. Бо ажыл чүгө агар хергелдерин өскө, харын перспективалары база барымдалап тургаш тургустунган турар ужурут. Көдө ме-ханизаторларын мергежип шийгээди алмырың херэжени-рин хойу-биле хаара тузуп, бүдүрүлгө болгаш культура-амдырал талазы-биле оларга эргежөк чүгүлэ байдалы тур-гузарын сүмөлзө. Райкомун эң чүгүлэ хүлээлгези партия-ны эте организациязынын ажыл-чорудулазын улам ыңай экижидер, партианын көдөгө политиканы боттандыра-лазы-биле оларын ролун бейдир, колхозчуларын, совхоз-тар ажылдакчыларын, көдө интеллигенциянын шуут ор-тузуна организаасты болгаш политиктиг ажылды күштели-рер болуп, Бригадаларын, салбырларын болгаш фермалар-нын шуут бейдилеринде ажыл-херекти байдалыга боттарың салдарын чедирер ужурут хейтерге партиа организациязы-ның болгаш партиа бүктөтеринин ажылынга улам уузу-биле дуузалар. Партиа организациязынын дайныч аргалын күштелидериңин эң чүгүлэ четпестерин бирээп болуп партиа хурадаларын чорударың практиказын улам болба-зыраңгайжыдар. Коммунистерин илдепкейлиг, боттарың организа-цияларында болгаш коллективтеринде ажыл-херекти байдалың дугайында оларын харысалгазын бейдир, бү-дүрүлгө, хей-ийити амдыралыга, амдырал-чүртталазын-га оларын кичи буруа мурнакты болгаш турарын, бот-тарын долгандыр турар кичизидер үлөгөр болгаш турарын чедип алыр. СЭКП-нин Программанын болгаш Уставын негеделерин үрөп турар, партианын ыңалт кежигүнениң болгаш кежигүнө кандидаттарынга хамарыштыр чик бол-гаш чымчак көр фактыларын шийтирилген-биле уузукар.

Партия райкому, партианын эте организациязы идеоло-гит ажылдын айтырыгларын кичээгенин күштелидир хү-дээлгелг. Марксизм-лениниң теорияны шийгээди алыры дөш коммунистерин харысалгазын бейдир, удурутчу кадрларын, көдө интеллигенцияны, партианын бүгү кежигү-нерин чонун идея-политиктиг кичизидегизин улам илде-пейлиг хаара тузар. Идеологит ажыл болза көдө ажыл-агыйның хөгжүдүлгөни практиктиг сорулгаларын шийтирлээ-ри-биле сырып дүшкөн, дайныч, шавар халдакты мөзүтүт болуп, биске таарымпас үзөл-болдаларга болгаш ажылда-рга өтөш чок болуп болгаш буржуа пропаганданын тиме-нишкенин чөгүр өйүндө сыйлап илдерид база оларга ойтур шавышкыны бээр ужурут. Черин, таражынын күш-ажылы ханызы-биле хүндүлээрин, социалист мо-ральды болгаш аажы-чангың нормаларын шыңгызы-биле сагымынын улаң-болалыга колхозчуларын болгаш совхоз-тар ажылдакчыларын кичизидер эргежөк чүгүлэ.

Совет, профивел болгаш комсомол организациязы уду-руун улам экижидип, оларга ажылдап турар коммунистерге негедели бейдилерин партианын район комитетинге сана-лаан.

Бо доктаалды күөсүдир талазы-биле партианын Добринск райкомунга дуаа көргүзөрин СЭКП-ниң Липецк обкомунга ТК хүлээткен.

Күш-ажылчы хайныышкынче!

Сентябрь 16-га чедир республикада нитизин-биле 79,1 муң гектар тараа культура-ларын кестинген, азы планнын 33,1 хуузу болуп.

Күрүнече 6373 тонна тарааны саткан, ол дээрге планнын 10,6 хуузу, 41,8 муң гектар аягыс андар-тынган, азы план 26,2 хуу күөсеттинген.

Сөөлүг хүннерде агаар-бойду ажаап алышкын-ны чорударыга улам таарымчалыг апарган. Хей-хөй ажыл-агыйлар үнөлиг шаг-үени чидирбейн, ырак бурунгаарлап, ам тараа-ларын кезилдеп дооза-рынга чокшулаан.

«Дөң-Терезин» совхоз-та ажыл эки чоруттунган. Совхозтун дирекциязы, тускай эртемнигери, пар-тия бюроз ховуларын ажыл-ишчилеринин мате-риалдыг болгаш мораль-дыг сонуургалын шын дүжүтүрүп шыдаан, тех-никаны белик бүдүрүчү-лүг ажылдаарын, ажил-дарын эки шынарын чедип алган. Чүгө дөрт комбайнын тургаш, сов-хоз 1190 гектар шөлгө та-раа культура-ларын кез-зилдезин доозуп турар.

«Сүт-Хөл» совхозта ажаап алышкын ажыл-дарынын шынарын элзеп экижип, оон массалыг үе-зинде комбайнерлерин төлөвир ийи катп белип турар. Ыңчалза-даа Бора-Тайга салбырын чамдык комбайнерлер «Хөй рубль» сүргеш, тараажы-

Сөөлүг хүннерде «Шек-пээр» совхозка ажаап алышкын ажылдары ба-гай чоруттунган. Ында колдуунда күш-ажылды багай организаастааны-нын, ажилын сагыла-чүрүмүнүн кошканынын, агитмассалыг ажилын сулазынын болгаш кон-троль чок чоруктун хараа-зындан техника долу кү-чүзү-биле ажылдагына-маан. Чамдык механиз-

нын ат-алдарын утуш, машиналарын аажок дүр-ген чорудуп, хей чидирги-ни болдуруп эгелзеп. Күрүнече тараа чүдү-рери-биле чергелештир үзөрин урушкунуңче он-за кичээгенин салза чо-гуур, «Улуг-Хая», «Бар-лык» совхозтарын, Бий-Хем районун «Тийлөг», «Хадны», «Кызыл тараа-нын» колхозтарын та-раажылар келир чыл-

ажыл-агыйларын уду-рутчуларын болгаш тускай эртемниглерин, көдөниң бүгү ажыл-иш-чилерин алдарыг хө-рээ! Ол ийиги тарааны ажаап алырыңче бүгү ажыл кылып шыдаар чо-нуу хаара тузар херек. Бо ажылды Улуг-Хем райо-нда эки тургускаан. Чижээ, эрткен субботада болгаш воскресеньде партия рай-комунун ажылдакчыла-рында эгелзеп, школа-ларын өөреникчилеринге чедир район төвүнүн бар-ык бүгү организацила-ры болгаш албан черлери картофель казарыга ки-ришкенер.

Тарааны ажаап алган шөлдерге андазынын тракторларын дораан кириер херек. Эрте ан-дарган аягыс хөй болган тууду, дүжүт эки болур! Шаа мыйдыг лозун-биле «УТКА 25 чыл», «На-йрал» совхозтар болгаш өскө-даа хөй ажыл-агый-ларын механизаторлары ажилдап турар. Ыңчаар-га Барың-Хемчик райо-нда бо дугайын уткан. Ын-да келир чылдың тары-лазынга чүгө 700 гектар чер белектеттинген.

Көбү ажылдарын XVН ДЕМДЕГЕЛИ

торлар шөлгө эртен орай кээп, кежээ ажылды эрте доозуп, ажыл үзөр чорук-ту кылып турар. Аяс-каан хүннерде безин ында бир комбайнга ортумак ажылдап кыдышкын 5—6 гектар ашпайн турар.

«Сүт-Хөл» совхозта ажаап алышкын ажыл-дарынын шынарын элзеп экижип, оон массалыг үе-зинде комбайнерлерин төлөвир ийи катп белип турар. Ыңчалза-даа Бора-Тайга салбырын чамдык комбайнерлер «Хөй рубль» сүргеш, тараажы-

дын дүжүдүнүн дугайы-нда улуз сагыш салымш-кынын илередип турар-лар. Ыңчалза-даа чамдык ажыл-агыйларын шыг-жамырларында амга че-дир чангыс килограмм-даа үзөрин тараа чок. Ындыларга Улуг-Хем рай-онун Жданов атыг, «Күш-ажылды хосту» колхозтары болгаш өскө-лерин-даа хамарышты-рып болуп.

Тарааны ажаап тургаш, картофель дугайын утуш болбас. Картофельды бу-рун ажаап алыры —

Чугула ийи кампания

тараа садар планын 129 хуу күөсүдип алган, күрүнө шыг-жамырчыне тараа кириерин үргүчүлөшкөн.

Колхозтун тараа шөлдеринде он бир комбайн үзүттелиш-кин чок ажилдап турар. Сен-тырнын баштайгы он хо-латиңа комбайнерлер Х. Болат, Н. Сандаш, Д. Тарар олар со-циалист чарыштын тиле-чилери болганар. Мурнакты механизаторлар элчегде 13 гектар черин таразын дөрт

көзип ажаар нормазын 17—25 гектар чедирип туралар. Болат элчегде 25 гектарын таразын дөрт ажааган, бирги черин алгаш шаңаткан. Тараажыларын сорулгалы дүжүтү чидирит чоңа ажааган, келир чылдың дүжүдүгө үе-зини белектээри болгаш ну-руне шыгжамырчыне хей та-рааны кириер. Мал чеминик белектелерде колхозчулар 1600 тонна си-ген белектээр хүлээлгелг.

сентябрь онга чедир 1120 тон-на сиген сарааттынган. Си-генчилер планын дөштөгөн сентябрьның 20-де күөсүдир дөш бар-ла аргаларын хөргө-лөп, хол кадыры-биле сиген негезин организастан. Ни-тинин малынг чечир чөм-суурун тургузар дөш, колхоз-чулар ажааттынган тараанын салын удур болуп сараат-тап турар.

Х. КЕСТИНЕЙ.

Ажыл-иш түлүктөөн

Чөөн-Хемчик райоңа «Чы-ла-Бажы» совхозтун Дагыр-Шемин трактор-хөвү брига-ды 3409 га тараа культу-ра-ларын тараан, оон ийи-де кызыл-тас 1082, сууа 667 га. Бо тараа культура-ларын үнүжү күтээр алган. Амгы үе-де он ажаалдазы түдүктөгөн. Мылза «СК-3» деп маркалыг 9 комбайнар ажылдап турар.

Бо хүнге чедир 826 гектар кы-зыл-тас ажааттынган. Ажаап алган черден ортумак-биле бир гектар 8 центнер дүжүтү ап турар. Механизаторлар тарааны кыска хуусаада чидирит чокка эки шынарлыг ажаап алыр дөш шуудуру ажылдап турар-лар. Илангыя комбайнерлер Маадыр-оол Буулар, Сарыглар

Болат-оол, Куулар Деппар, Оюн-оол Монгуш олар хун нор-мазын доктаамал ажык күөсү-дип, өскөлерге үлөгөрлөп көр-гүзүп, мурнакты болуп келгел-лер. Тараа ажаалдазында кир-жип турар чөдөччилер Сарыг-лар Маадыр-оол, Монгуш Ту-мен-оол, Белек Ооржак олар база-да эки ажилдап турар-лар.

Ажаалда киржип турар механизаторларын болгаш ажылчыларын амырал хандырылганың совхоз ди-рекциязы улуз кичээгенин салган. Эт, сүт, погаш аймаа-биле бүтүп хандырган. Ол ыш-на уузурунга, шытанып, ой-нал хөгдөрүнө таарымчалыг байдалы тургускаан. Бригада кыска чер адыралыңа база чорудуп, ында 6 тракторларын быжыглан. Бригадын кежи-гүнери ажаалдазы кыска хуусаада доозар дөш соци-алист чарыштыг ажилдап ту-ралар.

Бий-Хем районун «Хадны» колхозтун дүжүт ажаап алышкынында 13 комбайн ажилдап турар. Олар дүжүл-галыг комбайнерлер-биле чет-челеттерин болгаш олар 4 зе-но кылдыр үстүп алган. Комбайнар ам Калк-Хөлдүн шөлдеринде тараа кезип, баш-тайгы үш хүннерде 526 га кы-зыл-тасты ажааган. Түс-түс

авенюлар аразында чарышка дүжүлгалыг комбайнер Влади-мир Осиповтун баштаан авенозу мурнап, үш комбайн хүнде 24 га черин таразын ажаап алыр турда, олар 70 га ажы-рып турар.

Комбайнерлер саванын чаг-гыс черге одуртгалы төгөрн шыгымы сагып турар, ол чорук саванын чидирит чок болуп алырынга ажыгыт.

С. ДАҢГА.

Агаар-бойдуш шийишкелчел-ри ол хүн хар ховукам чавыс чар деп эртен ралого чараан. Серини хүн брлан. Чавыс набаан. Ыңчалза-даа согу чүктөн соок, өтүкт сал-

гын хадны, кара бууттар дээр-ин бүрөп турган. Хар чазын медалзэн-даа шыкан. Ыңчаар-да «Кок-Тей» совхозтун № 1 трактор-хөвү бригадалың туралыга чедип келиривже, хүндүсүнүң дөрт шак ажа дү-жүп турду. Мурнакты комбай-нер В. Сурыкин комбайнын доктадып алган, оон ременин элзеп тур.

— Экин? Согуң аа, дүне хар чаар өвөс деппе. — Экин, экин. Ол-е дүшпөс болза, соокту канычаар сен ону, лутман — деп Василий Фелю-рович далашты харылаады. «Ол-е дүшпөс болза...» Бо хүннерде тараажыларынн йө-рзөп турар сестери-ле ол. Чавыс чагбас болза, тарааны чия-риг чок ажаап ал болуп дөш механизаторлар шалымкын ажилдап турар.

Хат айы-биле шыкан чавыс-сыттыг кызыл-тасты дөрт ком-байнар сүрүштүр кезип, не-ченчыл чугаалаарга, армалыр-да чүгүн чоруп олар. Баш-тыг комбайнын башкыкчы-

зы Эдуард Васильев, оон зве-нозу бо-дур. Ол боду болгаш оон эштери Петр Кочков, Ни-колай Хавилов, Кирилл Попов. Олар совхозтун түс-түс авено-ларынн аразында калбарган чарышка бирги черде чоруп ту-ралар.

Совхозтун кол агроному Аве-рьян Исаковтун Глазирин олар-ды өскө мурнакчыларынн сав-анын комбайнерлер В. Суры-кин, В. Давылов оларынн атта-рын база кырд.

«Кок-Тейниң тараажылары кү-рүнече тараа садар планын бо хүннерде 50 хуу ажыра берген. Оон-биле чергелештир келир чылдың дүжүдүнүн үзөрин фондузу четчелээр, савад бо-лер, аягыс андар, өлөк сөөр-түр болгаш өскө-лаа хову ажылдарын калбарып, шаа-мын ажилдап туралар.

ЧУРУКТАРДА. Солагай та-лазында Э. Васильев, Э. Да-нилов, В. Сурыкин олар. Адаанда чурукта: шавда ажыл үзөт.

Д. АНАП-ООЛДУН фотола-ры.

Т. ХЕРТЕК.

ИЛЫЧИННИЧ ЧЫРЫТКЫЛЫГ ОРУУ-БИЛЕ

С. К. ТОКА,
СЭКП Тыва обкомунун бирги секретары

Ленинниң генийн национал айтырыгын теория болгаш практика талазы-биле шийирлээринин аргазын берген, В. И. Ленин эң тодаргай бузуурешкини, социализм болгаш коммунизм дээш демиселге акы-дунма чангыс эптиң чугулазын тодаргай-биле медреселдиг билдиринге үндөзүлгөсүн, хосталган нацияларның эвилелинин эргежок чугулазын демдеглээн. ССРЭ-ниң улустарының быжыг найырдалыг акы-дунма бузуунуң быжыкканы, бистиң Төрөөн чуртууустун социалист республикаларының экономиказынын, культуразынын чечектелиши-нин, оларның быжыг чангыс эви национал айтырыгын шийирлээринге Ленинниң өөредитиниң, партияның политиказынын шийинин, пролетаржы интернационализмниң идеяларынын тинделгезин бузууреддиг бадаткып турар.

(В. И. Ленинниң төртүтүгүнүн хуунуен бээр 100 чылдыг бестек дугайында СЭКП ТН-ның доктаалыгын).

Коммунист партия, бүгү совет улус болгаш деңиш-дег бүгү кижилерге Ленинниң төртүтүгүн хуунуен бээр 100 чыл оюн 1970 чылдын апрельде байыралап демдеглээр.

Ажылчы чоннарың хосталгазы болгаш аас-кежиг дээш чалыштыг демиселчи болуп Ленин төгүткө кирген дээржи ам бүтүзе билер. Социализм тинделгезин дээш, ол болуп берген демиселчи чораш. «Ол дээржи өлүгү улуг херек-тир, ыңлыг херек дээш бүгү амыралың-даа берсе хоумал чок» деп ол бижип турган.

Социализмниң болгаш коммунизмниң тинделгезин дээш демиселге Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары олум чок Ленинниң идеяларын куштары болгаш орук киришкенини доктаамал тыптылап ап чораш болгаш ал-даа турар. Оң каразында В. И. Ленинниң төртүтүгүн хуунуен бээр чүс чыл оюм—Коммунист партияның болгаш бүгү совет улустун эң-не чырыткылыг, өөрүшкүлүг байыралап. Чарык чүс чыл дүргүзүлгө бистиң чуртун өрткен орунунга, коммунизм тургузушкунун херезинге демиселчи чоннарың тинделгезин совет кижилер дүрүм бугаар чорашканын турар, ол чорук өлүгү улуг Ленинниң баш бурунгар көрүшкүлүгү тинделгезин билишкенин чырыткылап херечин болган.

Шаяндакы ханың Россия хажуудангай, аграрлыг чурт турганында, Ленинниң айтышканын дээржи чораш, мураккы индустриализм болгаш бүгү талаалар-биле делегейде өндүр улуг күрүнө болу берген дээржи ам бүтүзе көрүп турар. Улетпур бугуруу-гезинин инити хемчээл 1913 чылда Ленинге, 1967 чылда 73 катеп өскөн билдирер болгай. Амгы үеде бүгү чер бөмбүрээнде бугуруу үндүрүп турар улустур, продукциязы-нын чижээ-биле бештин бир кезин ССРЭ бугуруу турар.

Октябрьның социалист Улуг революциязы, Ленинниң Коммунист партия, социализм тургузушкуну болгаш оон тинделгезин шаанда хожу-дангай чораш улустарың чо-гаалык күжүн өттүрүп, көдүргөс, а оларын чамдыктарып, чижээ, тывалары, алтайлары, якуттары, буряттары, хакастары, эвенкилерни болгаш өскөдөр-даа чер-нин кырында чок кылдыр өлүп кырылган камгалап алган. Амгы үеде ол улустар СЭКП-нин мерген улааның Ленинниң национал политиказынын ачы-зында күрүнелерин болу бе-рин, экономика болгаш культу-ра талазы-биле чүс-чүс чыл-дардагы хожуушкынынын ууткаан, ыңчангап улуг өрүс улустун болгаш ССРЭ-нин бү-гү улустарынын ак сепкилдиг дууламчымынын хараазында, Коммунист партиянын улуг

ул, эң дээр өдөр-белчирер, кыштаглар болгаш чайлагар туруп турган. 1918 чылда та-рыкта шалу 13 мун гектардан ашпайн турган. Улетпур, сай-зырангай көдөө ажыл-агый, улус чырымышкыны, калык камгаламы, культура болгаш өскө-даа чүүлдер дугайында чуталаан-даа херек чок, чүгө дээр өл бүгү Тывага чок тур-ган.

Тыва улус ол бүгү-биле эг-тежип турган дээр бөлүз шын эвес болуп ийик. Россияга ре-волюция бугурушканынын салдары-биле, марксисти-Ленинниң идеяларын негизде-риниң-биле куш-ажылчы ара-тар даштыкы болгаш иштиги кулааныкчыларга улуг дем-сежир дээш бүгү чүүлдерин кыдыр чораш. «Аллаң ма-дыраларың» сураглыг тура ха-лышкыны, 1911—1912 чыл-дарда маньчжур колонизатор-ларга улуг национал-хостал-галарга болгаш аас-кежиг дээш чалыштыг демиселчи болуп, Тываның ажылчы чоннары ботта-рың араларын шылаар шаа-биле камгалап чорашканын то-даргай херечин билер. Чүгө Октябрьниң социалист Улуг революциязынын, Коммунист партия улуктук орус пролетар-иянын дууламчыны-биле, даштыкы империализмге бол-гаш иштиги феода-теократ идегилерге улуг калың-доку-ментселериниң, Тываның аралары 1921 чылда наци-онал-хосталгалар революция-ны үндүрүп тинделгезин, Тываның төгүзүлгө бир-ле дугаар улус-чу-демократтыг күрүнени тур-гускан. «... Чүгө делегей им-периализмниң улуг бистиң Со-вет республикамын револю-ция дөңсөө-биле шуут холбайлып турган, Чөөн чү-түн улустарынын революция шийирлээрин чечкишкенин хожуу, шийирлээринин бол-у» дээр дугайында В. И. Ленинниң бижигин оон-биле практика кырында бадаткы-тыган.

Мынчангап, Тыва Арат Рес-публика болза, Молат Арат Рес-публикамын союда. Октябрь-нин социалист Улуг револю-цияны-биле хосталганын бол-гаш делегейде бир дугаар совет социалист күрүнө-биле акы-дууламчыны кыдыралып ха-рылазанын тургускан инити улусчу-демократтыг күрүнө болган. Тыва улустун наци-онал-хосталгалар революцияны Илчичиниң өндүр улуг хостал-галыг идеяларынын, Улуг Ок-тябрьның идеяларынын ботта-лышкыны, Россияны соци-алист революциянынын дөңсөө болгаш дүрүм бугаар уламчы-лап турган.

Ала-чурттуң Улуг займы-нын чыдарында ССРЭ-нин улустары-биле тыпаларын акы-дууламчынын найырдалы-нын күжү болгаш инити херек-ке бердигенин чаа кыи-биле бадаткытып, немес-фалист-тиг эжелекчилерге улуг фрой-туларга демиселге төгүлгөн ханы-биле быжылгатынган. Тыва эңи-турачыларын зайын чыдарында тулгушкуннарга киришкен. Совет Армияга ма-териалдыг дууламчылар — бо бүгү тыва улустун интер-националдык күчүлүгү ал-ел-диң, оон: коммунизмни өн-дүрүп улуг идеяларын дээш со-вет улустарынын өг-бүдөинге чурттаар, ажылдар болгаш демисежир деп алыс күдөйүн илереткен болган.

Тыва Арат Республикамын 23 чыл хожуушкынын тинел-дери болза харын-ва В. И. Ле-нинниң айтканы орус Тыва-нын экономика болгаш культу-ра талазы-биле чүс-чүс чыл-дарда хожуулап калганын ашпайн эртер талазы-биле баштайт

түндөлгө хандырган дээр-зин чуталап турар. Тыва Арат Республикамын чыдарында Тыва бурунгар ырак билиш-кыган. Иччалла-даа социал-экономика үндөсүн чаарты-галарын боттарыңга бугу-рушкуну күштерин хожуула-зын темпелерин улам дүгө-делери негеттинип турган, ыч-чаарга империализм болгаш феодализм аар-берге, экономи-ка база культура талазы-биле эң хожуулангай салгалар арты-рып каан турган ТАР-нын байдалына ол күш чедимес болу берген.

1944 чылдын октябрьда Со-вет Эвилелиниң составында Тываның эңи-тура-биле кир-гени тыва улустун материалдыг болгаш улаан-бодал күштерин чечектелиринге кызыгар чок делгенин айткан, СЭКП-нин Ленинниң национал поли-тиказынын мерген улаанынын, совет тургузушкуну амыралыч күшүлүгү болгаш улустарын улуг найырдалың хой санын бугурулгелеринин бирөө-нү болган. Эрге-медеа чөгүдөй болгаш бугуулу хожуулангай чоруктаан. Эрге-медеа чөгүдөй амыралыч, социалист культу-раның белдиргиче тыва улустуң бүгү өрүс болза оон салым-чолуун дугайында Коммунист партиянын, оон Ленинни ТН-зын болгаш Со-вет чазактын талаанында са-гым салышкынынын дуга-йында хой салым чиктерер-биле болган. 1964 чылда бис-тин республиканы Ленин ор-дени-биле шаңылаан, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлгөсүн 1967 чылда хуулап алганы «Бугу-рушкуну күштерин хожуула-лаа хемчегер дугайында» ба-за РСФСР-нин Министрлер Чө-вүлгөсүн «Тыва АССР-нин экономиказын болгаш культу-разын улам ыңай хожуула-лаа хемчегер дугайында» докта-лар болгаш партиянын база чазактын өскө-даа хемчегер — бо бүгү Совет Тываның дугайында партиянын болгаш чазактын кызыгар чокка са-гым салым турарынын чайын-намак херечин болуур.

Совет эрге-чачыргың чы-дарында Тывага улуг, харын-даа кайгамчык улуг социал-экономика чырыткылыг бол-ган дээржиге ам кым-даа мар-гышкымыз, 1945 чыл-биле деңизге, республиканың улуг-дугурушкуну хем-чээл 26 катеп өскөн бо та-лазы-биле чуталаанга-ла чет-леп-дир. Даг-руда, энергетика үндүрүп, туугу индустрия-нын, ыңай болжаалары бол-гаш ыңай үндүрүлгө, эл-сүт, аш-чөм болгаш чурт улустарынын бугуруушкуну барык эң черлерге тургузу-п эгелешкенин бүтүдө билер. Бистиң индустриямын баш-тайтызы — «Тыва даг-дугу-бинат амгы үеде белик шы-нарың 20 мун тонна даг-дугу-тин берип турар. 1969—1970 чылдарда «Тыва кобальт» ком-бинат болгаш продукциязын бээр, демир-бетон херекселер бугуруу заводтун туугу доос-тур, Ак-Довурак—Абаза, Кы-зыл—Төөлү аразынын орун-тарынын, өскө-даа объекти-лерин туугу база доостур.

Бо чылдарда Тыва АССР кө-дөө ажыл-агый бугуруушкуну бүгү алыралыңга шийирлиг көдүрүшкүнү чедип алган, ол чорук күрүнөгө чылдын-на оң-оң мун тонна элти, сүтү, дүтү болгаш миллион-миллион пуд тарааны сазар арганы бер-ген.

Бо чылдын агар-бойдуу-нун байдалы улуг таарымча чок болуп тура-даа, республика-нын хой ажыл-агыйлары тара-зы культуларынын черде багай

эвес дүжүдүн ап турар. Таң-дымды «Революцияны чал-быжык», Барын-Хемчиктин «Большевик» колхозтары, «УТКА 25 чыл» болгаш «Шекпээр» совхозтар гектар бурунуден 10 болгаш оон өрү центнер тарааны ап турар-лар. «Чыра-Бажы» совхозта болгаш Кы-Хем районун «Тинделге» көдөө ажыл-агый артелине база белик дүжүтү ап турар. В. И. Ленинни тө-ртүтүгүн хуунуен бээр 100 чыл оюнга утуктуур колхоз-тарын болгаш совхозтарын тургулапканы Ленинни күш-ажыл эгелешкенин бодунун ажыл-тыг тинделгезин берип тура-рын чүгө бо чиктерер бешин чуталап турар-дыр.

Бистиң чер ажылдакчылары-ныстың болгаш малчылары-ныстың күш-ажылы, амыралы бузуула-ла өөрүшкүлүг, бугу-рушкуну аларга деп, эр, херезин арат буруу чораш-рал-биле чуталап турарлар. Амгы үеде ажыл-агый бүтү-зүңе 54 электромотор, 20 ав-томашна, 39 трактор, 19 ком-байн онаягып турар. Тангы районда «Революцияны чал-быжык» болгаш Би-Хем рай-онда «Кызыл тараачын» көдөө ажыл-агый артелине арты-галарын колхозчуларынын канчаар амыралы, чуртап турарын кө-рүшкөн. Чижээ, балганын-ларын Кызыл-Эк деп черде сүт-бараан фермазынын агар-ты чуталап каан да бажын-ны ырактан-на келген, мыа малды сарынын болгаш чөм-гөсүнүн бүгү чоругуула-ла болуу-биле механизас-таан. Бо чылдын «Револю-цияны чалбыжык» колхозтун төп трактор-хову бриталазына культура-амыралыг талазы-биле эң таарымчалыг болуу хо-туралынын туугу доостур. А колхозтун төү—Балганын чангыс зай төлөвөдөгү шко-лазы болгаш магазини-биле чергелештир 300 олуттуу культура бажыныкы, хой чуртага болгаш бугурула бажынарынын туугун эгелеш-турар, тургаар комбина-лы тударын паянлаан, алаа хой-жарынын, ыраккы аларда малчыларынын тургуушкуну чы-ды өттүр кижилерин, өөрлөр.

«Кызыл тараачын» колхоз-тун төү—Туран база таант-тымыс болу берген. Ол ам но-дун күдүкчүлүгү, хой калуу бажынары, тостиналыг, делгем акранның кызылгарты, ортумак школарын, культу-ра бажынын, эңи магизинер-лиг хожой болгай. Культура болгаш аас-кежиктиг чурта-лына бүтү чүүлдер аныа бар. Туран сүт-бараан фермазында, малчыларынын бажынарында бус-биле одалганы кылып, сүт дашкымын чорутуп турар. Фермада күш-ажылдын чоруду-галары колдуулаа механиз-астатынган. Колхозтун Эрк-ке сугурунда хой койлуктар те-левизорду көрүп турар, элек-три чырыткылыг, газыг бол-гаш культура-амыралыг өскө-даа чүүлдер-биле хан-жыдынган. Бугурулгенин сай-зырадынга, көдөө ажыл-агый продукциянын күрүнөгө са-зынын планын күдөйлеринге чедикширини дээш, «Кызыл тараачын» колхозту эртен чылын Ленин ордени-биле шаңылаан, оон хой койлуктары база чазак шаңылаары-биле демдегелеткен болгаш колхозтун даргазы—Петр Васильевич Астафьев Социалист Күш-ажылдык Мадыры деп белик атты тымысан болгаш ССРЭ-нин Дээди Советинин депута-дына сонган.

Совет Тываның амыралы-дан көртүпү болуу ыңлыг чиктер-ле хой. Иччаллажы СЭКП-нин Ленинни Топ Коми-тетин болгаш Совет чазак-тын хуну бугаар сагым салым турарынын өскө байдалга бот-танган турун шыдаас социал-экономика өскөдөрлөрүн оон сагым салышкынынын түн-дөлинде Тывага төгүлүт кыс-ка хуусада болган деп түн-дөл кымырыга ол бешин чет-тир. Бистиң ажылдакчы кур-дарылар, шийирлээриниң айтырыглар, четтестер ам-даа хой деп чүвени тодаргай бил-дир бис. Көдөө ажыл-агый бу-дурелгезинин бүгү алыралын шийирлиг көдүрү талазы-биле СЭКП ТН-нын март Плену-мунун шийирлээринин чаа-гай салдарын чамык колхоз-тар, совхозтар ам-даа ажылдап шыдаан.

Тывага чылда дүжөр өл-шым 200—250 миллиметрден аш-пак болгаш чаагай дүжүтү амыралыг сугаттыг чер ажыл-ы шийирлиг укур-дугалыг. «Элегес» совхозтун сугат-тыг черге тараан куку-рузаы бир гектардан 150 центнер, а «Чыра-Бажы» сов-хозка — 250 центнер, сугат-тык черлерге дүжүт-ле 35—40 центнер дүжүт берген деп чүве маргада чок факт бол-

гай. «Барлык» совхозтун суг-аттыг черге тараан тараа культуларынын ортумак дү-жүдү бир гектардан-на 9 бол-гаш оон-даа хой, а сугат чок черге — дөрт-ле центнер. Чер ажылынын культуразын бе-дип турган дүжүтү бе-дип болуу дык хой кур-дарылар бисте бар. Чижээ чуталаанга, «Россия» совхоз-биле «Революцияны чалбы-жык» колхоз — ийи ажыл-агый аралашка демиселчил, көкү-турар киреле, агы-агы түн-дөлдерин. Ол ажыл-агыйлар-ны биргизинин тараа культу-раларынын ортумак дүжүтү бир гектардан-на беш центнер болган тура, ийи-агы — оң ажыл центнер. Оларын черин ажаап турары агы-агы, ыч-чангап ап турар дүжүтү база агы. «Революцияны чал-быжык» колхоз агротехника чуртунун сагыр. Чайгы чер болгаш күсүк агыс алдары-галын эңи ажылдап кылып, динтерлиг катоктор-биле бас-тырып, сөрүтүтү үрешкенин шын чашып, шөлдерин дэ-жин аштап, оларын кыды-галарын олт-сегини кескеш, тарааны ары-биле ажаап ап турар — бо бүгү механиз-аторлар биле хой ажылдакчы-ларын чедикширинин ажыл-даанынын түндөл болган.

«Россия» совхоз черин өрт-дөй алдары, тарым үрешкенин шынарың-даа бол, хожу-ларын катоктор-биле тайтай бастырып, чыгырылаа үреш-кени дүжүрбей, өртөлгөп эрте берген черлерин эгелеш болуу, тараан шөлдеринин кыды-галын болжааларына, өргү са-нынын болуп албас, ыңчангап оон тараа шөлдеринин бок унштары көдүрүл, дүжүт ажаап алары аажок чидирин-лиг. Оларын чер ажылынын түндөлери ыңчангап агы-агы, ажылдакчылар хой ар-галарын, оларын колхозтарга, совхозтарга эңи ажылдары эрге-жок чутула.

Малдан чаш төп алыры бие-де одалап эвеш: төртүр 100 баш малга онаягы республи-кага 1967 чылда 66-ла баша болгаш 78 хураган алынган, бир инектен чылда ортумак-биле саз алыр сүт 1350 ки-лограммга, а хойлар кыргып алыр дүк — 2,2 килограммдан ашпайн турар. Олар мынды турда, «Метей» совхозта З. П. Карташова, М. И. Молча-нов чикетип чамык саан-чылар бо чылдын чүгө сөс ай-лар дүргүзүлгө бир инектен-не 2350—2460 килограмм сүт саап ап турар. Хойлардан Сүт-Халде Д. С. Ондар, «Эле-ге» совхозта С. Сүрээ 100 хойга онаягы 124—128 хураганарын, а Д. С. Сар-тыл (Дружлага станицында), М. К. Ожарж, Ш. С. Мон-гун («Өк») бир хойдан-на 4,5 килограмм дүктү ап турар.

Мал ажылында ам-даа ажылдагыныла хой аргалар бар, колхозтар, совхозтар оларын ажылдап, мал ажы-лынын продукциянын бугуру-ринин дегенде В. И. Ленин-ни төртүтүгүн хуунуен бээр 100 чыл бугуруула утукту-тур дүк белин шылаар деп чүгө мураккы саамчалык биле хойларын дүжүтүлгө бисти көзүлүр бугуруула турар.

Коммунист партиянын болгаш Совет чазактын Ленин-ниң национал политиказы дел-гем ортуку чүгө бугурушкуну күштерге ажылды берген эвес, харын Тараан чурттуң па-риоду, коммунизм тургузуш-куну — чаа кижини база киж-изткен. Совет Тыва болган чыдарымын дүргүзүлгө коммунизмни херезинге бер-дин калдарын кижиздип, өстүрүп, амгыда чедип кес-түп көрбөн организмичи та-лантыларын тыва улустун өр-түзүлгөн дегендеп ап шыдаан бис. ССРЭ-нин Дээди Совети-нин депутаттары чолочык Ондар Хунжиктың, башкы Ондар Ак-кыстың, хойжу Мукайлы Мадыр-оолдун, Совет Эвилели-нин Мадыры Хонжук Чүр-гү-оолдун, Социалист Күш-ажылдык Мадыры Эресто Доржа биле Чола Монгуштуң, «Революцияны чалбыжык» колхозтун кол агроному, Рес-публиканын Дээди Советинин депутаты Ольга Чуванин, Хо-гу-Аксынын кобальт комбина-дынын кол инженерин Талар-оол Монгуштуң, «Элегес» сов-хозтун директору Галина Зе-реваниң болгаш оон-даа өскө-дөрлөр аттарын республика-нын ажылчы чоннары чораш-рал-биле алап турар. Респу-бликанын колхозтарынын, сов-хозтарынын, өскө-даа ажыл-агый бугуруушкуну улуг-дугурушкуну хой кезин — дүжүтүлгө, боттарың ажыл-агый эңи билер эштер, оларын 50 хуулап хейу дээш эртемниң. СЭКП-нин Ленинниң национал политиказын чар-тыкын өндүрүп тургунелерин көскү херечини ол бүгү болган.

Улетпур болгаш көдөө ажыл-агый бугуруушкуну шапкын хожуулаа Тыванын аян-шынчынын үндөсүн-биле өскөдөр, республиканын ажылчы чоннарынын мате-риалдыг чаагай амыралы, культура дегенде хемчээл чок бедиң турар. Тываның чоотта чаа-ла кышкы чөптү чораш-каны, оон утук-бизин бешин чок, ыңчангап тываларын бижик билбес турганын бил-бес киж бар эвес. Ам Тыва-нын бүгү деңгээри шуут хоорай, суурлар, оларын бугурула, культура-амыралы хандырылганын алап чер-лери бурун бар, өгдөр чаагай-жыдыр туттуган чуртага бажынары-биле солуттуган.

Дүгүтү көшкүн араттар сууржуу берген, бугу шыда-лыг бай, аас-кежиктиг чуртап турар. Ону херечин турар барымаалар мындыг. Чүгө сөөлү ийи чылдын дүргүзүл-гө безин ажылчы, албан-жаакчыларын алыр шалымы республикага 20 ажыл хуу у-гаткан, колхозчуларын орта-галары бөдөн, үрүмчест са-лар бараан сарылазын 18 хуу, а коммуна-туртага хан-жыдырылаа бараан болуу ажыларын хемчээ — 26 хуу у-галган. 1940 чылда Тывага каа-ла меленина ажылдакчы-лары турган, ыңчаарга ам олар 1770 аларган. Чөптүн агары-ларга таваржып, өлүп хоораы чылдын-на эвешеп турар.

Совет эрге-чачырга тыва улуска билигелер, эртем, культураны, уран чүдүлгө эртинелеринге делгем ортуку ажылды берген. Республика бүтү-нүнтинин мала-ла сөс чыл шөлдерин аскаан эртем-ниң болуурун дугайында хоойлу боттанган, бүтү-нүн-тин ортумак эртемниң болуу-нун айтырын шийирлээ-ринге чоккулуп келген бис. Бистиң чуртууустун өрүс бол-гаш өскө-даа улустары-биле сыйрык деп каттыштырыла-зынга тыва эртемдериин хуураагы тургустунган. Хо-мушкы Адыл-оолдун, Юрий Аранчынын, Владимир Очу-рун болгаш оон-даа өскө-дөрлөр аттарын калаа-биле сура-лыг, оларын кылган шийи-ледери болгаш ажылдакчыны-нары бодунун чер-туун, оон төөгүзүн тыва улустун улам ханы, четке билип алынганы дугаа чедир, Төдөн чурттуң инити совет социалист эр-теминге шылаар улуг-хуурун кийрип турар.

Чурт инитини шуугучулары биле прощадарынын номна-ры бисте аажок сураглыг, Сергей Пюрбүтүн, Олег Са-газы-оолдун, Степан Сарыг-оолдун, Адыл-оол Доржазын болгаш оон-даа өскөдөрлөр чо-гаалары Совет Эвилелиниң хой улустарынын амдыраага оңулурунган. РСФСР-нин ажылдакчыны Сергей Ламы-нын, Монгуш Черепини, Га-рилл Торлуктуң, Херте Тоб-бу-Хаанын ажылдары бистиң республикамын дегенде со-рунган ырак черлерде сура-лыг. Араттарың биеде ар-берге, өөрүчүт хун көрбөс амыралынын дугайында мунаг ыралынын орунга суна сынарарын дегенде Алексей Чыраа-оолдун, Рос-тислав Кендешбилин болгаш оон-даа өскөдөрлөр өөрүшкү-лүгүр алааларын чачылаан турар.

Совет Тыванын кайгамчы-тыг ажыл-ишчилеринин каа-ла кижилерин алаам. Олар колхозчуларынын, ажылдакчы-нын, илженерлер биле техник-терин аразында, чырымыш-кынын, калык камгаламын, эртемниң, литература, уран чүлү ажылдакчыларынын аразы-нда мук-мун. Бугуру булу-дугенин чүлү-бугу амыралы-нын белик мергелдиг ажыл-чын, мергелдиг улугуручу, тускай эртемни калдары бис-те бурун бар. Ленинни наци-онал политиказын чайлап чок бээр түндөл бол.

Социалист Тываны бис-тин-биле калы бүгү чурт-дуп тургузуу турар деп чүве биске кызыгар чок үнелг. Тыва Автономут Республика-да оон бугурушкуну күштерин улам өстүрүлгө 50 ажыл националдарын төлөөкчиле-рин шуугуруу ажылдап турар. Оларга чүркетин ханымдан четтиргенин элдергел турар бис. Бистиң чуртуу-вустун бисе улустарын Ко-мунист партиянын, оон ТН-зынын, Совет чазактын шыга-рангай удурутуп, оларын чек-тедигишкенин дугайында сагым салым тургунураа өөрүп четтиргенин элдергел турар бис. Тывалар амгы үеде боттарынын бүгү чедикши-нерин, келир үеде кырык чаа-гай салым-чолуун Ленинниң партиянын, Совет эрге-чачы-гарынын, ССРЭ-нин улустары-нын найырдалың, Ленинни шылаарангай национал поли-тиказын ачындаа чедип алган деп чүвени бистиң киж бүтү-дөс сепкилинин ханымдан билип, үнелеп турар.

Ам бистиң хуунерин В. И. Ленинни төртүтүгүн

хуунуен бээр 100 чыл болу-рунга белекелге чайыналдыр чырыткылап, хайнышкы-нын, «Ленинни эсеринде, бодунун бүгү амыралы оон берген херээ дээш шуугуру де-мисежиниң аргын хуудуу, чаагай үүлө-даа чок» — деп, СЭКП ТН-нын доктаалында чуталаан.

Тываның ажылчы чоннары база-да бүгү совет кижилер деп, Илчичин херээ дээш де-мисежиниң, өндүрүлгө юби-лейин төлөтүп утуктуу дээш социалист чарышта калбар-тык, улуг хуурааларын ал-ган. Олар, республиканын улус ажыл-агыйынын беш чыл пла-нын 1970 чылдын ноябрь 7-ге чедир күдөйири болгаш план-дан ажыр чеди миллион рубль-дин продукциянын бугуруу дээш демисежир турарлар. Ол хуураалар күдөйири тур-вар деп чүвени база чутал-лаар херек. Бо чылдын 8 ай-лар планын продукциянын хем-чээлинин талазы-биле 107,1 хуу күдөйири болгаш оон пландан ажыр сайгаргынын ийи миллиондан ажыр рубль болган, чылдын бирги чар-тымында күрүнөгө эл сазар план 130, сүт — 133,5 бол-гаш дүк — 126,7 хуу күдөй-ири.

Боттарынын социалист хуу-рааларын чедикширинин күдөйири турар «Кызыл-Ха-вак» шахтанын, Чазактын хөмүр-деш разрезинин, «Тыва даг-дугу» комбинагын, рес-публика тиндиргизинин, районнар айы-биле Кы-Хем-нин «Тинделге», Тес-Хемниң «Ак-Эрик», Чөөн-Хемчиктин «Искра» көдөө ажыл-агый ар-телине, «УТКА-нын 25 чыл», «Өк» совхозтары болгаш өскө-даа хой ажыл-агыйларын коллективтер Ленинниң бийлигин төлөтүп ут-кууру дээш чарышта шуугуру ажылдакчыларын уагырын көр-гүзүп турар. Инитинин азын келер кышка утуктуу четир чөм-беле хандылар дээш «Тин-делге» (Кы-Хем) болгаш «Ис-кра» (Чөөн-Хемчик) көдөө ажыл-агый артелине оон ко-хозчуларынын чаагай эгелеш-кени эвеш эвес дегенчилер-лиг болган. Олар өл-сөөн бу-дурелдиг элээр турар. Илчи-лер сизини 70 хуу ажыр белекел, беш мун ажыл тоя-на сизде үжүлгөп алган. «Ис-кра» колхозтун белекелен мал чечери 80 хуу болгаш Току районун ажыл-агыйларын белекелени чылда херезинге бугурун четир. Көдөө ажыл-агыйын кооператив тургузуу үндөүр кылдыр колхозчу та-раанын чоңу Ленинни пар-тиямын кижиздигенин болгаш эгелешкенин бузуу үнел чөгүм-на ол болган.

В. И. Ленинни төртүтүгүн хуунуен бээр 100 чыл болуу оюнга белекенин, республи-канын ажылчы чоннары ботта-рынын амыралына эртен өртүнө чаа көрүмүшкү, алаа Улуг Октябрьни болгаш СЭКП-нин Ленинни национал политиказынын кайгамчы-кы улуг рольду болганын, би-чин тыва улуска аас-кежик-тиг, өөрүшкүлүг амыралды хандырып бээр дээш, бистиң партиямын, Совет чазак-тын улуг ажылды чорутканын-га база катеп бугуруу турар.

Тываның чижээ Ленинни национал политиказын үр-түндөлдүн, оон чарыкчы улуг күштүн бугуруула херек-челер турар. Бистиң улус-тарымын хожуулангай чо-раанын ажыр өртүлгө, чаа, чырык амыралды тургуза-ла медреселдиг кижилерге канчалдыр көрүлүп үнгенин, коммунист тургузушкуну инити херезинге оларын кир-ген улуг-хуурун канчалдыр улааган келгени Тыванын чиж

